

УДК 378.147.091.33-027.2:792.8(043.3)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-22>

Ольга МАЗУРЕНКО,
orcid.org/0000-0003-1733-1650

викладач англійської мови
Кіровоградського медичного фахового коледжу імені Є. Й. Мухіна
(Кропивницький, Україна) mazurenko1993@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Важливим завданням щодо формування готовності майбутніх магістрів медицини до професійної взаємодії є визначення педагогічних умов формування цієї властивості. Для цього потрібно насамперед з'ясувати сутність поняття «педагогічні умови» та визначити, які педагогічні умови найбільше сприяють ефективності професійної взаємодії.

А. Кузьмінський, В. Омеляненко виділяють низку умов, що сприяють ефективності спілкування та встановленню оптимального психологічного контакту, а саме: володіння психолого-педагогічними якостями й уміннями; володіння педагогічним тактом; уміння «подати» себе; мовленнєва культура; гуманістична спрямованість; знання правил спілкування (Гордійчук, 2016: 126). Для встановлення психологічного контакту з пацієнтом майбутній лікар також має володіти достатнім рівнем загальної та мовленнєвої культури, а також знати правила спілкування. Отже, як свідчать отримані результати, доцільне поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх магістрів медицини до професійної взаємодії дозволило повною мірою реалізувати практико-орієнтовану підготовку та сформувати належний рівень клінічного досвіду, оскільки велика частина навчального часу була відведена на вивчення під час практичної підготовки безпосередньо в лікувально-профілактичних установах. Також відзначимо, що у всіх активних методів навчання прослідковуються конкретні професійні відносини у медичній сфері та залучення студентів до вирішення складних ситуацій для легшої подальшої роботи магістрів медицини у цій сфері. Отже, міркування науковців щодо створення ефективних педагогічних умов є підставою для висновку про те, що формування готовності майбутніх магістрів медицини до професійної взаємодії стане більш ефективним у випадку створення таких педагогічних умов:

- 1) забезпечення стійкої мотивації до здійснення професійної взаємодії;
- 2) відбір змісту навчального матеріалу з урахуванням інтеграції медичних знань в освітньому процесі;
- 3) використання активних форм і методів навчання для розвитку практичних навичок професійної взаємодії;
- 4) моделювання ситуацій іншомовної професійної взаємодії майбутніх лікарів у міжкультурному середовищі;
- 5) активізація рефлексивної діяльності майбутніх лікарів.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна взаємодія, магістри медицини, взаємодія лікарів, професійний процес.

Olga MAZURENKO,
orcid.org/0000-0003-1733-1650

English teacher
Kirovograd Medical Vocational College named after E. Y. Muhin
(Kropyvnytskyi, Ukraine) mazurenko1993@ukr.net

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMATION OF READINESS OF MEDICAL MASTERS OF MEDICINE FOR PROFESSIONAL INTERACTION

An important task in forming the readiness of future masters of medicine for professional interaction is to determine the pedagogical conditions for the formation of this property. To do this, we must first clarify the essence of the concept of “pedagogical conditions” and determine which pedagogical conditions are most conducive to the effectiveness of professional interaction.

A. Kuzminsky, V. Omelyanenko identify a number of conditions that contribute to the effectiveness of communication and the establishment of optimal psychological contact, namely: possession of psychological and pedagogical qualities and skills; possession of pedagogical tact; ability to “submit” oneself; speech culture; humanistic orientation; knowledge of the rules of communication (Gordiychuk, 2016: 126). To establish psychological contact with the patient, the future doctor must also have a sufficient level of general and speech culture, as well as know the rules of communication. Thus, as the results show, the appropriate combination of theoretical and practical training of future masters of medicine for professional interaction allowed, to fully implement practice-oriented training and form an appropriate level of clinical experience, as most of the study time was devoted to practical training directly in treatment and prevention facilities. It should also be noted that all active teaching methods have specific professional relationships in the medical field and involve students in solving difficult situations to facilitate the further work of masters of medicine in this field. Thus, the reasoning of scientists to create effective pedagogical conditions is the basis for the conclusion that the formation of

.....

the readiness of future masters of medicine for professional interaction will be more effective in the case of creating the following pedagogical conditions:

- 1) *providing sustainable motivation for professional interaction;*
- 2) *selection of the content of educational material taking into account the integration of medical knowledge in the educational process;*
- 3) *use of active forms and methods of training for development of practical skills of professional interaction;*
- 4) *modeling situations of foreign language professional interaction of future doctors in an intercultural environment;*
- 5) *activation of reflective activity of future doctors.*

Key words: *pedagogical conditions, professional interaction, masters of medicine, interaction of doctors, professional process.*

Постановка проблеми. Досліджуючи проблему формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів, Н. Лобач визначає педагогічні умови формування цієї якості як сукупність можливостей освітнього середовища, необхідні й достатні обставини, за яких відбувається цілісний продуктивний навчально-виховний процес, що забезпечує ефективне формування у майбутніх лікарів інформаційно-аналітичної компетентності. До таких педагогічних умов науковець відносить: 1) формування мотивації майбутніх лікарів до інформаційно-аналітичної діяльності як засобу професійного становлення та кар'єрного зростання; 2) поетапне виконання інформаційно-аналітичної діяльності, що сприяє формуванню умінь пошуку, аналізу, синтезу, порівняння, систематизації інформації для розв'язання поставлених завдань; 3) створення відкритого освітнього середовища у медичному закладі вищої освіти, яке враховує специфіку професійної діяльності майбутнього лікаря (Гордійчук, 2016: 127). Ми можемо погодитися із Н. Лобач щодо запропонованих педагогічних умов, які передбачають створення освітнього середовища МЗВО та алгоритмічне виконання інформаційно-аналітичної діяльності у стандартних та нестандартних ситуаціях. Однак зазначимо, що даний перелік не є вичерпним, оскільки професійна взаємодія лікарів охоплює значно ширший спектр діяльності, вона пов'язана і з юридичними, психологічними та мультикультурними аспектами, що потребує вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії для кожного студента.

Аналіз досліджень. Ми проаналізували класифікацію педагогічних умов формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх лікарів, запропоновану Ю. Лукаш, яка розкриває та аналізує окремий аспект професійної медичної освіти.

Мета статті. Метою щодо формування готовності майбутніх магістрів медицини до професійної взаємодії є визначення педагогічних умов формування цієї властивості. Для цього потрібно насамперед з'ясувати сутність поняття «педагогічні умови» та визначити, які педагогічні умови

найбільше сприяють ефективності професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Власну класифікацію педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх сімейних лікарів запропонувала А. Тітова, яка об'єднала їх у такі групи: *організаційно-процесуальні*: навчальний план підготовки, графіки навчального процесу, розклад занять, матеріально-технічне забезпечення, визначення критеріїв рівня професійної компетентності; відбір змісту навчальних занять, інтеграція різних тем, розробка веб-орієнтованого інтерактивного навчально-методичного забезпечення дисциплін; форми, методи і засоби навчання студентів і оцінки успішності; *психолого-педагогічні*: здійснення діагностики особистісного розвитку студентів, визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості компетентності майбутніх сімейних лікарів; *мотиваційно-саморегуляційні*: встановлення оптимальних умов для формування мотивації у студентів.

На нашу думку, класифікації Ю. Лукаш та А. Тітової досить повно відображають формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх лікарів, проте стосовно нашого дослідження вона є недостатньо обґрунтованою. Специфіка лікарської діяльності має охоплювати і систему ціннісних орієнтацій, і рівень загальної культури, і досвід спілкування іноземною мовою, а також специфіку роботи у мультикультурному середовищі, комунікацію у зонах підвищеного ризику (наприклад, в умовах пандемії, військових конфліктах тощо). Це зумовлює включення до системи професійної підготовки інтегрованих знань з різних дисциплін, а не тільки інтеграцію різних тем в межах дисципліни. Тому ми орієнтуємося на більш ширший спектр педагогічних умов формування цієї властивості.

У цьому руслі дослідження К. Орду спрямоване на визначення педагогічних умов формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх сімейних лікарів з урахуванням інтеграції знань. Під педагогічними умовами науковець розуміє «спеціально створені обставини,

спрямовані на формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх сімейних лікарів і передбачають набуття студентами необхідних теоретичних знань, розвиток особистісних і професійних якостей». До педагогічних умов К. Орду відносить такі: інтеграцію знань (гуманітарних і фахових дисциплін) щодо інформаційно-комунікативної взаємодії майбутніх сімейних лікарів; 2) насичення освітнього процесу інтерактивними методами навчання; 3) актуалізацію досвіду професійної комунікації майбутніх сімейних лікарів у позааудиторній діяльності (Рубанець, 2015: 126).

До педагогічних умов формування компетентності майбутніх лікарів загальної практики А. Гавриш відносить такі: спрямованість системи фізичного виховання на забезпечення стійкої професійно-орієнтованої мотивації студентів до опанування діагностико-прогностичними знаннями, уміннями, навичками і засвоєння досвіду діагностувальної діяльності; використання активних форм, методів та інноваційних засобів, що надають можливість моделювати основні групи діагностико-прогностичних ситуацій в процесі професійної підготовки студентів; конструювання професійно-орієнтованого освітнього середовища для побудови інтеграційної взаємодії діагностико-прогностичних технологій фізичного виховання і спорту; поетапну реалізацію технологій діагностико-прогностичної діяльності; формування здоров'язбережувального середовища медичного закладу вищої освіти.

На думку Т. Закусилової, на процес формування професіоналізму майбутніх медичних сестер впливають такі організаційно-педагогічні умови: модернізація освітнього середовища шляхом його адаптації згідно зі світовими стандартами; оновлення підготовки майбутніх медичних сестер за допомогою впровадження інноваційних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання; вдосконалення педагогічної майстерності викладачів-клініцистів медичного коледжу; активізація практичних умінь й навичок медичних сестер шляхом імітаційного моделювання у квазіпрофесійній діяльності (Прокоп, Саварин, 2021: 93).

У дослідженні О. Бурки системи підготовки майбутніх фізичних терапевтів акцент зроблено на впровадження таких педагогічних умов: стимулювання інтересу до вивчення фізкультурно-оздоровчих технологій за допомогою проведення екскурсій, організації спілкування з інструкторами тощо; формування когнітивної основи використання фізкультурно-оздоровчих технологій в процесі проведення інтерактивних лекцій, роботи в мікрогрупах, вирішення ситуаційних завдань,

індивідуальних і групових фізкультурно-оздоровчих програм; практична реалізація теоретичних знань в аудиторній та квазіпрофесійній діяльності через упровадження фізкультурно-оздоровчих технологій на навчальній практиці; імплементація системи оцінювання якості підготовки до використання фізкультурно-оздоровчих технологій в освітній процес майбутніх фізичних терапевтів.

Спираючись на власний досвід підготовки майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності на праксеологічних засадах, Н. Лісна-Міських виокремила такі організаційно-педагогічні умови: індивідуалізація навчання в процесі формування мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх сестер-бакалаврів; системна організація інтегративних медичних знань в освітньому середовищі медичних закладів; формування продуктивного клінічного досвіду студентів під час навчальної та переддипломної практик; використання ігрових імітаційних методів для формування особистісної компетентності майбутніх медичних сестер-бакалаврів (Коломинський, 1974: 96).

Результати аналізу низки публікацій та думок науковців дозволяють класифікувати педагогічні умови підготовки майбутніх лікарів на такі групи.

Мотиваційні: встановлення оптимальних умов для формування мотивації; забезпечення стійкої професійно-орієнтованої мотивації; формування мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх фахівців; стимулювання інтересу до навчання.

Організаційні: матеріально-технічне забезпечення; веб-орієнтоване інтерактивне навчально-методичне забезпечення дисциплін; створення відкритого освітнього середовища у медичному закладі вищої освіти формування здоров'я збережувального середовища медичного закладу вищої освіти; формування продуктивного клінічного досвіду студентів під час навчальної та переддипломної практик.

Навчально-методичні: розробка інтерактивного навчально-методичного забезпечення; удосконалення навчального плану підготовки; відбір змісту навчального матеріалу; системна організація інтегративних медичних знань в освітньому середовищі медичних закладів.

Комунікативні: формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх лікарів; проведення інтерактивних занять; знання загальних законів спілкування; використання правил і прийомів мовного впливу; використання активних форм, методів та інноваційних засобів у навчанні професійної взаємодії; практична реалізація теоретичних знань в аудиторній та квазіпрофесійній діяльності; формування комунікативних умінь і

навичок, що є необхідними в практичній діяльності лікаря.

Діагностичні: здійснення діагностики особистісного розвитку студентів; визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості різних якостей майбутніх лікарів; діагностика і оцінка якості освітнього процесу.

Психологічні: організація та проведення тренінгів у процесі навчання майбутніх лікарів; установка на здійснення лікарської діяльності; розвиток професійно-особистісних якостей майбутніх лікарів; формування особистісної компетентності.

Існують такі педагогічні умови:

Перша педагогічна умова – забезпечення стійкої мотивації до здійснення професійної взаємодії – полягає у визначенні потреб студентів, розвитку ціннісного ставлення, стимулюванні пізнавального інтересу, активізації мотивів до професійної взаємодії, установки на партнерство в комунікації. На процес будь-якої діяльності впливає мотиваційний складник. Зокрема, це стосується майбутніх лікарів, адже недостатній рівень мотивації може негативно вплинути на їхню особисту активність в освітньому процесі, що пов'язано з успішністю у майбутній професійній діяльності. Крім того, велике значення має життєвий досвід, особистісні якості, потреби та цінності, які отримує майбутній лікар в процесі навчання в МЗВО.

С. Занюк визначає мотив досягнення успіху як прагнення особистості досягнути успіхів у діяльності та спілкуванні. Мотив уникнення невдач – відносно стійке прагнення людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми (Орду, 2019: 132). Це особливо актуально для лікарів, робота яких пов'язана з постійним встановленням контактів з пацієнтами. Продуктивність взаємодії з пацієнтом залежить від здатності долати перешкоди, наполегливості лікаря, його ініціативності, оптимізму, вмінні окреслити цілі та завдання комунікації. Це є відображенням внутрішніх мотивів та установок, які має лікар.

О. Москаленко займалася формуванням мотивації до вивчення професійно орієнтованої англійської мови. Науковець пропонує розглядати мотивацію до професійного спілкування пілотів як «усвідомлене прагнення до отримання іншомовних професійних комунікативних знань, умінь і навичок, що характеризується наявністю пізнавального інтересу, має певну структуру та відбувається під впливом певних педагогічних умов» (Москаленко, 2012: 246). Мотивація до професійного спілкування пілотів об'єднує зовнішні та внутрішні мотиви. До зовнішніх мотивів навчання

майбутніх пілотів належать: прагнення до соціального статусу та престижу; прагнення до отримання високої оцінки; прагнення до отримання високої заробітної плати; самоствердження серед одногрупників; відповідальність перед батьками. Внутрішні мотиви навчальної діяльності охоплюють: прагнення до оволодіння новими знаннями, уміннями й навичками; захоплення авіацією та процесами, що відбуваються в авіаційній сфері; прагнення до відповідальності за життя інших людей; розширення світогляду. Погоджуємося з О. Москаленко у тому, що зовнішні і внутрішні мотиви відіграють велику роль у становленні повноцінної особистості та професіонала з його установками, ціннісним ставленням, прагненнями, ідеалами й внутрішніми уявленнями. Зокрема, для лікаря важливим є розширення світогляду, підвищення рівня інтелекту, прагнення до здійснення лікарської діяльності, захоплення медициною та всіма процесами, що відбуваються у медичній галузі; прагнення до відповідальності за життя пацієнтів.

Професійне становлення студента під час навчання у ЗВО є важливим етапом у її соціалізації. Становлення студента як фахівця здійснюється у фізичному, психофізіологічному і когнітивному напрямках розвитку особистості. Професійна підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх фахівців-медиків охоплює надбання тієї системи цінностей, світогляду, практичного досвіду, які необхідні для ефективної професійної діяльності. Колективом авторів (О. Венгер, Т. Гусева, Ю. Мисула, Л. Сас, О. Смашна, В. Білоус, О. Люта, Я. Несторович) було проведено дослідження, у якому брали участь 112 студентів медичного факультету. Основним інструментарієм дослідження стала методика вивчення мотивації досягнення успіху як важливого чинника успішного професійного становлення студентів-медиків. Зокрема, у процесі цього дослідження було виявлено динаміку професійного становлення студента, яка змінюється впродовж усього періоду навчання. Зокрема, на першому курсі вирішується завдання адаптації до нових умов навчання у МЗВО. В цей період поведінка студентів характеризується високим рівнем конформізму, відсутністю диференційованого підходу до своїх соціальних ролей. На другому курсі процес адаптації до освітнього середовища в цілому завершений; студенти отримують загальну підготовку, формуються їхні запити та потреби. Упродовж третього курсу відбувається навчання професійної спеціалізації, зміцнення інтересу до майбутньої діяльності, усвідомлення важливості

подальшого розвитку, поглиблення професійних інтересів студентів. На четвертому курсі студенти отримують клінічний досвід, відбувається знайомство з практичною роботою в клініці. В цей період відбувається переоцінка студентами багатьох професійних, особистісних та життєвих цінностей. Для поведінки студентів характерним стає інтенсивний пошук раціональних шляхів і форм спеціальної підготовки, розвиток креативного мислення тощо. На п'ятому-шостому курсах формуються чіткі установки на майбутню сферу діяльності, відбувається осмислення перспектив після закінчення ЗВО (Тоба, 1996: 131).

Інтерес лікаря може формуватися під час аудиторної і позааудиторної роботи у МЗВО, а також в процесі самоосвіти. У цьому аспекті поділяємо думку С. Тимченко в тому, що орієнтація на міжособистісну взаємодію потребує дотримання певних вимог при проведенні занять, а саме: установки на партнерство у спілкуванні; створення позитивного емоційного мікроклімату в групі за допомогою комунікативної діяльності, подолання комунікативних бар'єрів; створення невимушеної атмосфери спілкування; організації колективної співпраці й пошуку компромісу; уміння зрозуміти іншого; уміння слухати й чути партнера; реалізації педагогічного стимулювання думок і поглядів студентів; стимулювання комунікативної активності майбутніх лікарів (Паталаха, 2010: 118). Стосовно майбутніх лікарів важливою є установка на партнерство в комунікації. Під час взаємодії відбувається обмін ідеями і відповідно забезпечується

стійкість інтересів партнерів, активізація їхніх здібностей і можливостей.

Зокрема, І. Підласий з-поміж шляхів формування стійких пізнавальних інтересів обирає такі: зацікавлене навчання; новизну навчального матеріалу; зв'язок знань з особистостями, які їх відкрили; показ практичного застосування знань; використання нових та нетрадиційних форм навчання; проблемне навчання; змагання; створення позитивного мікроклімату на заняттях (Янішен, Кричка, Дюдін, 2019: 134).

Висновки. Формування ціннісного ставлення студентів-медиків до майбутньої професії є також надзвичайно важливим складником освітнього процесу. У цьому руслі Ю. Ненько визначає ціннісне ставлення майбутнього офіцера до майбутньої професії як багаторівневе утворення у структурі особистості, яке охоплює такі взаємопов'язані компоненти: усвідомлення соціальної та особистісної значущості майбутньої професії, її цінностей, змісту, інтерес до професії; мотивацію для отримання професійних знань й умінь; усвідомлення змісту, принципів, засобів організації професійно орієнтованої комунікативної діяльності офіцерів. Відзначимо, що ціннісне ставлення студентів-медиків до професійної взаємодії виявляється у системі професійних комунікативних умінь і навичок, що визначають професійну діяльність лікаря, професіоналізмі ведення діалогічної взаємодії з пацієнтом, усвідомленні своїх позитивних та негативних сторін у ході професійної взаємодії, усвідомленні етичних норм і правил лікарської поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москаленко О. І. Формування мотивації до професійного спілкування у майбутніх пілотів міжнародних авіаліній у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 133.00.04 ; ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2012. 246 с.
2. Паталаха М. Є. Професійні знання, уміння та навички як компоненти професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХП», 2010. Вип. 25(29). С. 118–125.
3. Гордійчук С. Створення стандартів нового покоління у забезпеченні якості медичної освіти. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика (Серія: Педагогічні науки)*. 2016. Випуск № 1-2(46-47). С. 121–127.
4. Рубанець О. М. Когнітивні особливості відтворення об'єкта в знанні. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Випуск 3-4(141-142). С. 128–138.
5. Коломинский Я. Л. Психология общения. Москва : Знание, 1974. 96 с.
6. Орду К. С. Визначення педагогічних умов формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх сімейних лікарів. *Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки : Зб. наук. робіт учасників міжн. наук.-практ. конф. (15-16 листопада 2019 р., м. Одеса)*. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. 132 с.
7. Тоба М. Психологія діалогового спілкування. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського університету, 1996. Ч. 2. С. 123–131.
8. Янішен І.В., Кричка Н.В., Дюдін І.Л., Погоріла А.В., Перешивайлова І.О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі вищих медичних закладів. *Мат. ЛІІ навч.-метод. конф. ХНМУ (Харків, 30 січня 2019 р.)* / Міністерство охорони здоров'я України, Харк. нац. мед. унт. Харків : ХНМУ, 2019. Вип. 10. С. 134–137.

REFERENCES

1. Moskalenko O. I. Formuvannia motyvatsii do profesiinoho spilkuvannia u maibutnikh pilotiv mizhnarodnykh avialinii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin. [Formation of motivation for professional communication in future pilots of international airlines in the process of studying professional disciplines]. B. Khmelnytskoho, Cherkasy, 2012 pp. 246 s. [in Ukrainian].
2. Patalakha M. Ye. Profesiini znannia, uminnia ta navychky yak komponenty profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha inozemnoi movy / Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity. [Professional knowledge, skills and abilities as components of professional competence of a future foreign language teacher. Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite] Kharkiv. 2010. Nr 25 (29), pp. 118-125 [in Ukrainian].
3. Hordiichuk S. Stvorennia standartiv novoho pokolinnia u zabezpechenni yakosti medychnoi osvity . Neperervna profesiina osvita : teoriia i praktyka. [Creating new generation standards in ensuring the quality of medical education. Continuing professional education: theory and practice]. Pedagogical sciences, 2016, Nr 1-2 (46-47), pp. 121- 127. [in Ukrainian].
4. Rubanets O.M. Kohnityvni osoblyvosti vidtvorennia obiekta v znanni. [Cognitive features of reproduction of an object in knowledge]. Multiverse. Philosophical Almanac, 2015, Nr 3–4 (141–142), pp. 128-138. [in Ukrainian].
5. Kolominskiy Ya. L. Psihologiya obscheniya. [Psychology of communication]. Knowledge, 1974, pp 96. [in Russian].
6. Ordu K.S. Vyznachennia pedahohichnykh umov formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh simeinykh likariv. Doslidzhennia riznykh napriamiv rozvytku psykholohii ta pedahohiky. [Vyznachennia pedahohichnykh umov formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh simeinykh likariv. Doslidzhennia riznykh napriamiv rozvytku psykholohii ta pedahohiky]. Odesa. Southern Foundation of Pedagogy, 2019, pp. 2. – 132. [in Ukrainian].
7. Toba M. Psykholohiia dialohovoho spilkuvannia. Zbirnyk naukovykh prats: filozofii, sotsiologii, psykholohii. [Psychology of dialogic communication. Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology]. Ivano-Frankivsk. Publishing House «Plai». Precarpathian University, 1996, pp. 123-131. [in Ukrainian].
8. Yanishen I.V., Krychka N.V., Diudina I.L., Pohorila A.V., Pereshyvailova I.O. Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osvitnomu prostori vyshchykh medychnykh zakladiv. [The use of information and communication technologies in the educational space of higher medical institutions]. Kharkiv. Ministry of Health of Ukraine, 2019, pp. 134-137. [in Ukrainian].